

eLIBRO

J. S. Machar

Benedek

*Historia portreto
el milito 1866*

I N K O

J. S. Machar

BENEDEK

Historia portreto el milito 1866

El la ĉeĥa tradukis

Rudolf Fridrich

eLIBRO

Aranĝis: Franko Luin

ISBN 91-7303-160-7

inko@omnibus.se

<http://www.omnibus.se/inko>

JULIO 2002

I.

La soldata gloro estas por malpasia intelekto io nekomprenebla. Ni meditu nur: miloj kaj miloj da homoj malkatenigitaj de la naskiĝeja turbulo kaj forŝiritaj el la familia ligo, lasas sin armi, marŝas malproksimegen for de la hejma lando kaj atakas tie milojn da aliaj homoj, kiujn ili ne konas, pri kiuj ili apenaŭ iam aŭdis, kiuj ilin neniam ofendis, tondras inter ilin el kanonoj, pafas el pafiloj, fine pikas per bajoneto kaj frapas per kolbo — ĉio laŭ signo de unu homo, kiun ili estis vidintaj apenaŭ kelkafoje sur ekzercejo aŭ dum manovroj kaj kiu ĵus staras ie post ilia dorso ekster la trafpovo baldaŭ sur ĉi tiu, baldaŭ sur tiu, baldaŭ sur alia monteto, rigardas tra lorno kaj ordonas peli taĉmentegon post taĉmentego da junaj sanaj viroj en batalon, kie oni mortas kaj kripliĝas. Tute simile kiel antaŭ jarmiloj — nur la bataliloj, kompreneble, progresis: ripetpafiloj, senfuma pulvo, kanonoj, kiuj pafportas ĝis kvar kilometrojn da vojo. Kaj hodiaŭ nia klerigita jarcento aldonis al ĉio tio pikantan ironion: en tempo de paco oni konstruas hospitalojn kaj institutojn, kie oni flegas ĉiujn, kiujn la Naturo antaŭdestinis por pereco. Malsanuloj je korpo kaj animo estas

dorlote zorgataj nur por longigi ilian malvaloran kaj sencelan vivon je unu jaro, kelkaj monatoj kaj tagoj (tion oni nomas "bonfarantaj kaj humanaj agoj" —) sed en la buĉejon de batalo oni puŝas homojn sanajn, fortajn, kiuj subtenas la estontecon de la homaro. Kaj la armeestro, laŭ kies signo estis mortigitaj pli multaj homoj en la kontraŭa partio, estas glorata venkinto. Fetiĉo de la soldatoj, kiuj hazarde ne pereis en la batalo, ornamo de la imperio, fiero de la nacio, brilanta ekzemplo por infanoj en lernejo, objekto de monumentoj kaj granda historia figuro.

Tia soldata gloro estas propre terura afero, sed, kion fari — la homa amaso amis, amas kaj amos buĉistojn, kiuj pelis, pelas kaj pelos ĝin en buĉejon, kaj ju pli sangmakulita majstro, kun des pli pia respekto li estas amata. La deziro oferi vivon por io, ŝajnas, estas naturdevena en homo, kaj ju pli malgrandan valoron la vivo mem havas, des pli volas ĝin doni la posedanto — por akiri al ĝi valoron per ideo aŭ afero, por kiu li ĝin ofertas. La roma gladiatoro estis mortanta por rideto de la rigardanta imperiestro, la unuaj kristanoj brulis pro deziro elverŝi santon por Kristo, la krucmilitistoj mortadis sur la palestina sablo por Jeruzalemo, la mizere vestitaj soldataroj de la revolucia Francujo por libereco, egaleco kaj frateco, kaj nia bohema popola ario trafe karakterizas la deziron de bohema kompatinda simplulo: *my se dáme*

všichni zabít za jenerála” (ni lasos nin ĉiuj mortigi por la generalo) ... Jes, se oni serĉas valoron de la vivo ekster la vivo, oni venas ofte eĉ al tragika komikeco. Kaj alie ne estos: cent milionoj da homoj vivas sur la mondo kaj cent milionoj ne scias, en kio estas valoro de la vivo, serĉante ĝin ie ekstere — cetere, alie ja eĉ ne ekzistus historio de la homaro...

Kompreneble, ke simila armeestro ankaŭ devis esti por soldato fenomeno rigardsorĉanta. La soldato povis kredi je dio, sed adori li devis sian komandanton. En la komandanto devis esti io supernatura, giganta. Io kiel enkorpiĝinta neevitebla fatalo. Li devis esti ĉiam preta, ĉiam scii kiel agi, neniam montri timon, konstante egalanima kaj precipe: li ne devis indulgi la amason da soldatoj. Pri individuo zorgi kiel patro, jes, sed la amason li devis trakti senkompate kiel buĉisto. Tiela sorto de la maljuna prusa Fritz repelanta la soldatojn en batalon: ”Bestaĉoj, ĉu vi volas vivi eterne?” pli sukcesis ol plej brilanta parolado. Kaj samtempe, kiel mi jam diris, la individuo postulis zorgemon; afablan vorton, frapetadon sur ŝultrojn, kompaton en klopodoj, demandadon pri aferoj privataj, pri nutrado kaj servo de la soldateto — la diaĵo devis malleviĝi al senvalora vivo, por ke tiu vivo iel kresku, fariĝu grava kaj akiru valoron... Ĉiuj grandaj militistoj estis simila diaĵo de siaj soldatoj: la puna Hannibal, kiu per sia soldata genio sciis regi plej diferencajn popo-

laĉojn de okcidenta Eŭropo aŭ Afriko kaj konduki ilin en batalojn malproksime de la hejma lando, kio signifis en antikveco la plej grandan oferon; Julius Caesar, dio de la romaj legioj, kiuj iris post li tiel entuziasme kontraŭ barbarojn kiel kontraŭ samnacionojn, ĉar la senco de ilia vivo estis la persono de Caesar; simila diaĵo estis la itaj kondotieroj en mezepoko kaj la habsburga kondotiero en la tridekjara milito Wallenstein, la granda Condé de Ludoviko XIV., la mortiganto de Turkoj princo Eŭgen, la prusa Fritz kaj la aŭstria Laŭdon, la rusa Suvorov kaj fine la plej granda el ĉiuj, direkte tipa soldata genio, Napoleon, dio de militoj, la fatalo de Eŭropo. Frosta tremado ludas en nervoj, se oni okupiĝas hodiaŭ, post cent jaroj, pri tiu rigardsorĉanta aĉeraĵo: kiel devis bati la koro en sennomaj miloj, kiuj marŝis preter li sidanta sur sia blanka ĉevalo, en fajron por morti kaj akklamis lin entuziasme: *Vive l'empereur!?* Kaj li, senmova kiel Fatalo, kun nekovrita kapo sidis tie kaj rigardis per sia malvarma, ŝtala rigardo la amasojn, kiuj estis donontaj vivon por liaj ideoj, planoj, pasioj, esperoj — monstra afero, ĉi tiu soldata gloro.

Se tamen oni skribos ĝian historion, ĝuste kun Napoleon finiĝos unu periodo: Li estis la plej granda, sed ankaŭ la lasta rigardsorĉanta aĉeraĵo de direktanto de bataloj. Kvazaŭ lia estaĵo disiĝus en apartajn elementojn kaj liaj sekvantoj vivus nur per unu el tiuj elementoj

sufiĉanta al ili por la tuta vivo kaj ilia tasko. Alie dirite: Napoleon, kiel ĉiuj grandaj armeestroj, estis la lasta granda improvizanto de bataloj, post li la militado fariĝis ekzakta scienco. La epoko de fascinantaj poetoj de mortigado pasis, oni komencis mortigi alimaniere. Radetzky elirinta ĵus el la napoleonaj militoj estis ankoraŭ glora postsono de la pasinta epoko, la prusa Moltke estas tipo de la armeestro novepoka. Soldato-scienculo, preskaŭ matematikisto. Longe antaŭ la proklamo de milito li estas prilaborinta la planon de la tuta nombro da vagonoj sur fervojoj, kiuj direktiĝas al la limo, transportojn de vunditoj, havas precizan priskribon de la temperamento kaj karaktero de la malamikaj generaloj, li detale konas la animon kaj disciplinon de la divizioj, brigadoj kaj regimentoj de la malamiko, ĉar li estas palpinta per siaj palpiloj, bone pagataj spionoj, la tutan landon de la kontraŭulo de la kortego en la monarĥa restadejo ĝis la lasta malgrava garnizono — per unu vorto li estas matematike preparita kaj sur margeno de sia plano li trovas respondon al ĉiuj eventualoj. Nenia improvizio, nenia poeziado — ĉio estas scienco, cifero kaj linio.

Rigardsorĉanta aperaĵo por soldatoj li absotute ne estas. Male. Li havas nenion soldatan. Li portas perukon, estas razita kaj aspektas kiel maljuna virino, sur ĉevalo li sidas mallerte kaj tre malbone rajdas, li ne scias paroli kaj ne nur li ne konas la soldatojn kaj ne interesiĝas pri

ili, sed post mallonga paŭzo li eĉ ne rekonas la oficirojn, kun kiuj li dum jaroj estis laboranta en kancelario — jen, la armeestro de la nova epoko. Kaj li ne estas escepto: en la rusa-japana milito li havas sian sekvanton, marŝalon Oyama: Dika vireto kiel barelo, celpunkto de ŝercoj de ĉiuj japanaj satirbildetoj, soldato, kiu direktas la batalon malproksime de la batalejo per telegrafo kaj telefono, kiu ne scias rajdi, ne interesiĝas pri la armeo kaj malgraŭ tion venkas.

La soldateco fariĝis scienco. La buĉistoj de la homaro estas matematikistoj kaj konstruistoj. Oni ne plu improvizas.

Kaj la poezio de heroeco malsupreniris je kelkaj ŝtupoj. Al subarmeestroj, komandantoj de divizioj, regimentoj kaj batalionoj.

Skobelev en la rusa-turka milito, Devet ĉe la Boeroj, Kondratenko en la fortikaĵo de Port-Artur, — tiuj fascinas soldatojn, sed ankaŭ iras kun ili en unu linio sur buĉejon. Kaj tia rigardsorĉanta komandanto en linio estis Benedek. Lia sorto montras, ke la militisteco havas jam tute novan formon, tre diferenca de la formo estinta. Li, improvizanto kaj poeto de soldateco el malnova skolo, estis lokita kontraŭ scienculo kaj matematikisto Moltke. Li perdis kompreneble ĉion. Sed ne pro sia propra kulpo. Cetere, en lia sorto estas soldata tragedio, al kiu similan ne havis la tuta deknaŭa jarcento. Eble nur

Kuropatkin lin iom memorigas, sed fine en la fatalo de Kuropatkin mankas la kvina akto, kiu sola faras tragedion.

II.

Lia vivo memorigas flugon de raketo; ie el la mallumo ĝi ekflugas, leviĝas siblante kaj triumfe supren, la okuloj de miloj kaj miloj observas kun admiro ĝian vojon kaj gloron, ĝi siblas kaj supreniras, kvazaŭ militiro: ĝis je haro ekzakte li scias, en kiom da horoj post la proklamo li povas ĵeti sur la landlimon tiom kaj tiom da soldatoj. Li volus teni sin ie en la ĉielo kaj fariĝi nova stelo — subite en la alteco okazas katastrofo, la raketo krakas, disŝprucas kaj estingiĝinte falas malĝoje al la tero.

Li devenis el protestanta nobela familio hungara. Li naskiĝis en 1804 en Szopron, kie lia patro estis kuracisto. En la urbo hazarde estis la diviziestro Radetzky, poste marŝalo. Radetzky malsaniĝis, doktoro Benedek resanigis lin kaj la dankema generalo promesis sian helpon al la kuracisto, se li iam ĝin bezonos. Kaj la doktoro profitis tion. Lia filo Ludoviko montris inklinon por soldatservo. Nenio mirinda — estis ĝuste post la Napoleonaj militoj, kaj la homaro apenaŭ spiris pro admiro pri la kariero de la francaj marŝaloj, pri amaso da bataloj, kies pulvon oni povis ankoraŭ flari en la aero, pri la heroaj agoj de indi-

viduoj kaj la tuta kapturniga kadenco de la historio, en kiu la milito ludis la ĉefan kaj solan rolon. Radetzky helpis kaj la dekkvarjara knabo, kvankam protestanto, estis akceptita en la soldatan akademion en Wiener Neustadt. En sia dekoka jaro li komencis aktivan servon kiel leŭtenanto ĉe la infanteria regimento en Capua en Italujo.

La nomada soldata vivo estas praktika lernejo de oficiro. Per pilgrimado el unu garnizono en alian li lernas la lingvon de la popolo, inter kiu li devas vivi, en novaj regimentoj li konatigas al si la specialaĵojn de la nacioj, el kiuj ili rekrutiĝas, li studas regionojn kaj tutajn landojn dum la ekzercoj kaj manovroj, li venas en kontakton kun homoj de ĉiu ebla kulturgrado — kaj kiu nur unufoje interparolis kun tia pli aĝa soldato, al kiu la naturo donis malfermitajn okulojn kaj orelojn, certe jesos al mi, ke tia soldata nomado tra la monarĥio estas la plej bona lernejo de la vivo, lernejo, kiun povas envii al li ĉiu civilulo. El Capua Benedek estis translokita al Graz, poste al Verona, al Milano, de tie al Lwów, kie li fariĝis adjutanto de la komandanta generalo, maljuna, parolema kaj oportuna sinjoro, de kiu li estis ne nur la dekstra mano, sed ankaŭ la kapo. Kaj tie li konatiĝis kun juna, sprita, klera, filigrana vidvino Julia von Woyna, li enamiĝis kaj edziĝis.

Tiu edziĝo alportis al li la nuran kaj daŭran feliĉon en

la vivo, eĉ, por lia rememoro ankaŭ grandan feliĉon postmortan, ĉio cetera estis fumo kaj efemero.

Kaj nun ekflugis alten la raketo de lia sorto. En la jaro 1846 komenciĝis ribelo de la pola nobelaro kaj kontraŭribelo de vilaĝanoj kontraŭ la nobelaro.

Aŭstrio, kiel ĉiam, perdis la kapon. La landestro estis senkonsila, la generaloj ne sciis, kion komenci.

Tiam la subkolonelo Benedek postulis de la komandanta generalo plenpovon por subpremo de la malpacoj. La generalo donis ĝin. Benedek rajdis tra Galicio, atingis la urbon Bochnia, revenigis malgrandan garnizonon, kiun li tie trovis preta por forkuri kaj direktis sin kontraŭ ribelantoj. La batalo ne estis longa: — Benedek havis nur unu vunditon kaj en okcidenta Galicio ekregis trankvilo.

Tio estis la venko apud Gdow; la nomo de tiu urbo revenis en la vivon de Benedek ankoraŭ unufoje.

La arĥiduko Ferdinand, tiama galicia landestro kaj komandanta generalo, trovis, ke Benedek estas meritinta ordenon de Maria Theresia, la plej altan revon kaj lastan deziron de ĉiuj aŭstriaĵ soldatoj. Benedek petis do tiun ordenon, kiel estas ordonite per statutoj. Sed Aŭstrio de Metternich ne volis konfesi al Eŭropo, ke en Galicio estis malpacoj, kaj eĉ tiel gravaj malpacoj, ke iu povus akiri en ili ordenon de Maria Theresia. Tial la kortega militkonsilantaro aljuĝis al Benedek komando-

ran krucon de Leopold, sed eĉ tiu ŝajnis al la kanceliero Metternich tro krianta distingo, do li malaltigis ĝin al kavalira kruco de la sama ordeno.

Kaj tiam okazis io eksterordinara en Aŭstrio. Benedek, kiam la ordeno alvenis, ĝin rifuzis. La generalo, kiu devis ĝin al li alpingli, tute konsternite sciigis ĉi tiun agon en Vieno. Kaj en Vieno — tio estis la antaŭmarta Aŭstrio — oni ne vidis alian helpon ol trankviligi iel la ofenditan subkolonelon. Skribis al li la kanceliero de la ordeno, skribis al li la prezidanto de *Kriegsrat* (militista konsilantaro) kaj longe daŭris, ĝis Benedek trankviliĝis. Taksojn li pagis, sed ne volis akcepti diplomon. Ree oni skribis kaj skribis, fine ili kontentigis lin: ili aldonis promocion al kolonelo kaj translokis lin en Italujon.

Tie Benedek ree estis sub komando de sia malnova favoranto marŝalo Radetzky. Li venis ĝustatempe. En Milano komenciĝis revolucio, la aŭstria armeo retiriĝis. Benedek kun sia regimento ŝirmis ĝian maldekstran flankon. Marŝante li aŭdis, ke tri italaj regimentoj de la aŭstria armeo ekribelis kaj transiris al revolucionuloj; tuj li sentis avidecon deflankiĝi al Cremona kaj fari tie ordon, sed hazarde aliĝis al lia regimento la garnizono el Piacenza, kies komandanto estis kolonelo pli aĝa ol Benedek, kaj Benedek devis meti sin sub lian ordonon, marŝi antaŭen kaj lasi Cremonan. Li ŝaŭmis kaj bolis pro furiozo kaj malbeno kaj sendis al la maljuna marŝalo

raporton, kie li esprimis sin pri sia tempa ĉefo per vortoj ne tro serĉataj. Kaj la maljuna sinjoro havis evidente la saman opinion: pro direktado de la majstra retiriĝo li havigis por Benedek komandoran krucon de Leopold.

Benedek estis tiam en Mantova. La Sardinia reĝo Carlo Alberto marŝis post la Aŭstrianoj. Iun nokton la arda kolonelo ekkuris kun areto da soldatoj kaj atakis la malamikan armeon. Li ne iris malproksimen, la gvardioj ĝustatempe ekpafis, sed la Italoj havis sufiĉe da timo.

Kiam la maljuna marŝalo subite sin turnis ofensive kontraŭ malamikon, Benedek estis en sia elemento. Apud rivereto Curtatone li sovaĝis kiel leono: li konkeris la malamikajn remparojn, mortigis la Toskananojn, malliberigis amason da soldatoj — ĉiam kaj ĉie en fronto de sia brigado, ekscitita, entuziasmita, ĝojgita per laboro. La sekvantan tagon apud Goito li ree estis en sia elemento — la maljuna Radetzky sendis al li krucon de Maria Theresia. Fine li posedis ĝin, tamen laŭ konsilo de homoj konantaj la Vienen atmosferon li ne devis porti ĝin pli frue, ĝis la aprobo el Vieno estos veninta.

En la batalo apud Custozza li ne estis. Li devis reveni en Mantovan, kie li koleris pro enuo. Post tiu batalo li malĝoje skribas al Julia:

”Kiel oni sin batis en lastaj tagoj, Vi eble estas legita en gazetoj. Mi bedaŭrinde ne ĉeestis. Malbenata Mantova!” Fine li ricevis la ordonon ekmarŝi kontraŭ

Milanon. Sed al metio jam ne estis okazo: Radetzky eniris en Milanon kaj sekvis armistico.

Benedek ĉagreniĝis.

Dume en Vieno estis revolucio. Benedekon ĝi ne impresis, por li Vienanoj estis "malsaĝuloj kaj simiuloj" de Parizanoj.

Ankaŭ Hungario bolis. Kamarado de Benedek, kolonelo Meszaros, estis nomita en konsento kun Vieno ministro de militistaj aferoj en Hungario kaj proponis al li komandon de la landa milico kun generala grado. Benedek ne sciis, kion fari. El Vieno oni oficiale komunikis al li — Vieno ludis tiam kun Maĝaroj dusencan ludon — ke li povas akcepti tiun postenon kaj ke estus dezirinde, ke li ĝin akceptu. Sed samtempe sekrete oni konigis al li, ke plej bone estus, se li ne akceptus. Benedek do malakceptis. La malfeliĉulo Meszaros, kiu poste hazarde troviĝis en revolucio ne sciante kiamaniere, mortis post jaroj kiel ekzilulo en Anglujo — sorto, kiu certege estus renkontinta ankaŭ Benedekon, kaj se ne tiu, ankoraŭ ia pli malbona.

En la jaro 1849 rekomenciĝis laboro en Italujo. En batalo apud Mortara, en divizio de arĥiduko Albrecht li ree laboris kun vervo kaj entuziasmo — poste vespere li penetris en la urbon Mortara kaj vidante, ke li troviĝis en la centro de malamika armeo multe pli nombra, li ne perdis la prudenton kaj minacordonis al ĝi — formeti la

armilojn. Kaj la surprizitaj Italoj obeis. Nun Benedek estis adorita heroo de la soldatoj kaj teruro de la malamikoj. *Benedek é qui!* (Benedek estas ĉi tie!) estis por la Italoj signalo por forkuri.

Du tagojn post tio estis la batalo apud Novara, batalo, kiu estis epilogo de la tuta militiro kaj kostis la tronon al Carlo Alberto. Benedek skribas pri ĝi, ke "lia feliĉo similas al fabelo." Li havas dekok vunditajn oficirojn en sia regimento, du kugloj traflugis lian mantelon, kartoĉa pafaĵo forŝiris pecon de lia pantalono. Se li ne havus la ordenon de Maria Theresia, nun li devus ĝin ricevi.

Arĥiduko Albrecht donis al li sabron, kiun estis havinta lia patro, arĥiduko Karlo, en batalo apud Aspern kaj petis ŝanĝe la sabron de Benedek. Ambaŭ viroj ligis sin tiam per amikeco.

Kun generala grado Benedek foriris de la itala batalejo. Krom la maljuna marŝalo Aŭstrio ne havis soldaton pli popularan super li.

III.

En Italujo estis trankvilo, sed en Hungario estis malbone. Windischgrätz, kiu sin montris tiel eminente bona kontraŭ amaseto da studentoj en la revolucio de Praha, neniel taŭgis en Hungario. Tute male: per sia malcerto kaj eterna prokrastado li lasis al la Maĝaroj tempon por centrigo de fortoj kaj disvastigo de la revolucia movado en larĝaj klasoj popolaj. Generalo Görgey subite troviĝis per lerta manovro en la dorso de la aŭstria armeo kaj fortranĉis ĝin de Cislajtanio. Vieno forvokis la nobelan marŝalon de batalejo kaj anstataŭis lin per generalo Welden. Görgey liberigis la sieĝitan Komaron kaj la imperiestra armeo retiriĝis al Vaho.

Kaj ĉi tien estis sendita Benedek kiel brigadkomandanto. La aŭstria armeo atendis rusan helpon, ĉar Vieno akceptis dankeme la proponon de la caro Nikolao kaj Paskieviĉ almarŝis. Benedek estis senpacienca — ne estis okupo. Dume la armeo reorganiziĝis: el malnovaj brigadoj oni formis novajn kaj la komandanto Welden estis anstataŭita per Haynau, "la hieno de Brescia", kaj poste "la sangmakulita hundo de Arad". Al Benedek estis ordonite, ke li per sia nova brigado konservu komu-

nikiĝon kun la rusa dekstra flanko. Haynau, la nova komandanto, proponis al li la postenon de estro de ĉefa stabo, sed Benedek rifuzis. Tiam li sciis, ke li estas sur sia posteno nur en la fronto de batalantaj soldatoj.

Li vere estis. En la bataloj apud Raab kaj Komarom li distingis sin tiel, ke li estis nomita de la imperiestro posedanto de la 28-a regimento de Praha, honorigo, kiun ĝis tiam atingis neniu tiel juna generalo elirinta el nekonata protestanta familio. Li estis feliĉa.

Apud Szöreg la Bayard de la aŭstria armeo estis vundita sur femuro per peco da eksplodinta grenado. "Mi havas do ĉion, kion konvena soldato havi devas," li skribas kun humoro al sia edzino. Kelkajn semajnojn li estis ligita al la lito — dume la hungaria revolucio finiĝis sub la rusaj kaj aŭstriaaj armiloj.

Du jarojn pli poste, mallonge antaŭ sia morto, la maljuna Haynau sendis al Benedek oran poŝhorloĝon kun engravurita dediĉo por memoro. Ĉi tiu terura homo estis cetere tipo de soldato de malnova epoko: senkompata, kruela, perforta ĝis miro — kaj subite ree mola kaj senmalica kiel infano; en sia ofico li konis nur unu aferon: obeon, per kiu li sciis ĉion senkondiĉe plenumi kaj kiun li ankaŭ senkondiĉe postulis de aliaj — la maljuna Radetzky, delikata konanto de karakteroj, lin karakterizis per bela simbolo: li estas razilo, kiu post uzado estas prudente kaŝota... Kompreneble oni ne rajtis fari el ĉi tiu

viro la plej altan juĝiston super la kapitulacintaj revolucionuloj en Arad...

Sekvis jardeko de paco. Benedek estis nomita estro de la ĉefstabo ĉe sia malnova favoranto Radetzky en Italujo. Li iris do, sed post promeso de la imperiestro, ke se la rilatoj ŝanĝiĝos, li tuj estos translokita en armean servadon. La maljuna marŝalo sincere amis Benedekon. Eĉ pli poste, en sia testamento, li rekomendis lin al imperiestra favoro. Kaj eĉ sekvanta afero ne difektis ilian amikan rilaton: en la jaro 1852 Benedek ricevis el Vieno de la generala adjutanto imperiestra, la grafo Grünne, striktan ordonon, ke li citu generalon Theodoron Radetzky, filon de la marŝalo, al peto pri pensiigo. Benedek obeis kaj la maljuna marŝalo, kiu nur poste eksciis pri tio, estis morteme ofendita kaj volis ankaŭ iri en pension, kaj nur per la propramana letero de la imperiestro li estis kvietigita, sed Benedekon li pro tio ne malamamis, ĉar li konis Vienon kaj ĝian dankemon, li englutis do la maldolĉan pilolon kiel ĉiujn antaŭajn, kiujn li estis ricevinta dum sia longa vivo, kaj sciis, ke Benedek nur plenumis kun soldata obo la ricevitan ordonon.

En la sama jaro Benedek estis plirangita al submarŝalo — ree eksterorde.

En jaro 1854 minacis milito kun Prusujo. Benedek, tiu soldato laŭ korpo kaj animo, estis neniel entuziasma pri ĝia perspektivo. Kiam la tintado de armiloj eksilentis kaj

la prusa militista adjutanto, la princo Hohenlohe, lin vizitis en Verona, li diris al li bonkore: "Neniam mi imagis, ke ni havos militon kun la Prusoj: tio estus la plej terura tago de mia vivo, ĉar mi konsiderus tion kiel plej grandan malfeliĉon por Aŭstrio..."

La tagon, kiam Radetzky post 72 jaroj de aktiva servo foriris el la armeo, Benedek estis nomita komandanta generalo en Lwów. Kaj post novjaro 1859 li estis subite alvokita Vienon, kie oni komunikis al li, ke li estas nomita komandanta generalo de la oka arma korpuso kaj ke li tuj devas forveturi al Verona.

La milito kun Piemonto kaj Francujo komenciĝis. Grafo Gyulai estis nomita supera komandanto aŭstria, ĉar li montris sin kiel taŭga — komandanto de kavalerio en manovroj. Kiel estro de lia stabo estis nomita kolonelo Kuhn, bona strategiisto kaj soldato tiel energia, kiel Gyulai estis malrapida kaj sendecida. En grafo Gyulai kaŭzis la burĝa Kuhn preskaŭ nervan eksciton jam per sia ĉeesto kaj la senrespektema Kuhn neniel kaŝis morkojn pri la komandanta kapableco de sia generalo. Kuhn do konsilis kaj proponis kaj Gyulai faris la malon. Kuhn volis detrui la piemontan armeon antaŭ la alveno de la Francoj, Gyulai decidis atendi, ĝis la Francoj estos alvenintaj. Por ke ŝajnu, ke io okazas, Gyulai ekmarŝis al Torino — kaj subite donis ordonon al retiriĝo.

"Enua milito!" plendis Benedek.

Post bataleto apud Montebello Gyulai donis ordonon al plua retiriĝo. Kuhn furiozis kaj petis sian ekŝiĝon. Nur post speciala peto de la imperiestro li restis. Benedek enuiĝis ĝis malespero. La kvaran de junio li ricevis la ordonon rapidegi sur la batalejon. Estis la batalo apud Magenta. Li ne alvenis ĝustatempe. Stranga batalo! En la centro kaj en maldekstra flanko ĝi estis nedecidita, en la dekstra flanko estis venkita Clam-Gallas, grafo kaj unu el la plej nekapablaj generaloj aŭstriaĵ. La sekvantan tagon Kuhn volis daŭrigi la batalon kun la freŝaj fortoj de la korpuso de Benedek, sed Clam-Gallas anoncis, ke lia soldataro ne estas kapabla batali. Post tio Gyulai donis je meznokto la ordonon retiriĝi.

Benedek ne havis alian deziron ol ke la tempo havu flugilojn, por ke li jam povu ĉi tiun servon forlasi kaj iri ...

Gyulai estis eksigita kaj la imperiestro Francisko Jozefo mem prenis sur sin la komandantecon de la armeo.

La 24-an de junio okazis apud Solferino la lasta batalo de tiu milito. Tio estis la plej glora tago de la vivo de Benedek. Ĝis la antaŭa tago li havis febron kaj kuŝis en lito — je meznokto subite li revenis sana al armeo. Li estis komandanto de la dekstra flanko de la armeo, havis kontraŭ si duoblan malamikan superforton, ĵetis sin kontraŭ ĝin en fronto de sia soldataro kun sabro en la mano, elektrizis al agoj de soldataj mirakloj, kaj kiam la

centro kaj la maldekstra flanko estis venkitaj kaj la imperiestro donis ordonon retiriĝi, li ne obeis, denove sin ĵetis sur la Piemontanojn kaj donis al ili ankoraŭ unu.

Li ricevis la komandoran krucon de Maria Terezia, kiun petis anstataŭ li generalo Schlick kaj la oficiroj de lia korpuso, ĉar la fierega soldato mem ne volis peti.

La imperiestro kontraktis pacon. Lombardio estis perdita. Benedek estis avansita al submarŝalo, nomita estro de ĉefa stabo kaj provincestro en Hungario. Post la gravaj malvenkoj komenciĝis en Vieno ia klariĝo, ke nobelaj sinjoroj, princoj kaj grafoj ne estas ĝuste naskitaj armeestroj kaj landestroj, oni do kumulis sur unu solan homon, kiu estis savinta honoron de aŭstria armiloj, ĉion, kion oni sur lin kumuli povis. Benedek konis sian kapablon kaj rifuzadis — li eĉ, estante sata de ĉio, kaj kvazaŭ li sciis, ke lia feliĉo staras en zenito, kaj ke de nun povas veni nur la sunsubiro, volis iri en pension kaj vivi kun sia edzino en trankvilo, kiom ankoraŭ da vivo restis, sed la imperiestro malakceptis lian peton kaj donis al li la ordonon servi plue. Kaj Benedek obeis.

En Hungario Benedek ne povis montri sin kiel taŭga. Li estis nur fascinanta komandanto en batalejo kaj ne diplomato, kiu sciis delikate flegi vundojn apenaŭ cika-triĝintajn. Pulvo kaj plombo ne estas ĝuste bonaj kvietigantaj rimedoj, kaj Benedek ne konis aliajn. Tiel li parolis kaj tiel li agis. En Vieno oni ekkonis la eraran paŝon

kaj Benedek estis baldaŭ nomita supera komandanto de la armeo en Italujo.

La soldataro bonvenigis lian enoficigon kun entuziasmo, ĉar oni sentis, ke ne estas ankoraŭ paco kun Italujo, sed nur tempa armistico, kaj la populareco de la nova komandanto estis la sola ebla kontraŭpezo al la populareco de Garibaldi kaj de Viktoro Emanuelo.

Heredanto de la gloro de Radetzky, espero kaj fiero de aŭstria armeo, li staris nun sur loko, kie la maljuna marŝalo iam estis rikoltanta sangajn laŭrojn. Taŭga viro sur bona posteno! La juna itala reĝolando estis preparita elŝiri la lastan provincon, kiu apartenis al ĝi laŭ lingvo, nacio kaj sito, el la ungegoj de la nigra aglo — Benedek staris tie kiel neuzita glavo.

Soldato laŭ animo, koro kaj eksterajaĵo. Nealta, kun malhela vizaĝkoloro, agla nazo, akra kaj penetrema rigardo de nigraj okuloj, vaksitaj lipharoj kun pinto supren tordita. Sur ĉevalo li sidis, kvazaŭ li estus alkreskinta, severa kaj senkompatema dum ekzercado, precipa kontraŭ oficiroj, dum interparolado post ekzerco ĉe glaso da vino afabla, malavara, kamaradema. Al simpla soldato li sciis ekparoli en lia gepatra lingvo, sen fieraĉo kaj sinaltigado per kerna blasfemo kun ŝerca iom kruda, sed ne ofendanta, kun neŝajnigita demando pri la familiaj rilatoj de la soldateto. Ili amis lin kaj fidis al li.

IV.

En marto 1866 oni vokis Benedekon en Vienon, al gravaj militistaj konferencoj. Milito en nordo kaj sudo de la monarĥio pendis en aero. Kaj tie la generalo eksciis por sia plej granda mirego, ke li estas elektita komandanto de la armeo norda, ke li devas batali kontraŭ la Prusoj. La plej terura tago de lia vivo proksimiĝadis, kaj al li estis konfidota tia rolo en okazontaĵoj!

Li malakceptis ĝin. Li klarigis al la imperiestro, ke li ne posedas sufiĉajn strategiajn konojn, ke li neniam tro okupiĝis pri milita teorio, ke li ne scias konduki kvaronmilionan armeon da homoj, kaj, kio koncernas la nordan batalejon, ke li ne konas Bohemujon, eĉ ne scias, kie Elbo fluas. En la malvastaj italaj rilatoj li ĉion memfidas: tie li konas ĉiun arbon, ĉiun ŝtonon, kaj promesas al la imperiestro sukcesan defendon de la Venecia lando. En la nordo li garantias nenion.

La situacio de la imperiestro estis grava. Liaj konsilantoj kaj aliancanoj el la regno volis havi Benedekon komandanto en la nordo ĉiukondiĉe, li estis la plej populara aŭstria generalo, havis la fidon de soldatoj kaj oficiroj — ne nomi lin signifis en okazo de malvenko ama-

son da pravigitaj riproĉoj kaj eble ankoraŭ pli malbonajn aferojn. La dua eminenta aŭstria soldato, marŝalo arĥiduko Albrecht, estis populara nek en la armeo nek inter la loĝantaro, nek ĉe la germanaj aliancanoj. Li havis ja malĝojan reputacion el la revolucio en Vieno 1848 kaj el la kruda provincestrado en Hungario en j. 1860... Nomi imperiestran princon kiel komandanton de la armeo povis esti fatala en okazo de la malvenko por la tuta dinastio, dum la komandeco de Benedek faros bonan impreson eĉ en Hungario — li estas ja denaske Hungario...

Dufoje traktis la arĥiduko Albrecht kun Benedek, dufoje rifuzis la generalo ankaŭ al li, kiel antaŭ tio al la imperiestro, decide kaj klare, kaj pretigis sin reveni al Verona. Sed en la nokto antaŭ sia forveturo li estis vekita kaj petita de la imperiestra adjutanto grafo Creneville pri lasta interparolo. La adjutanto komunikis al la generalo la sciigon de la imperiestra sinjoro; ke la monarĥo prenus sur sin gravan respondecon, se kontraŭ voĉo de la publika opinio li nomus alian generalon komandanto! Se tiu estus venkita, la imperiestro estus kulpa de tiu malfeliĉo kaj restus al li nenio alia ol abdiki la tronon. Ke sekve en la mano de Benedek estas la sorto de la imperiestro.

”Mi estus estinta senkarakterata homaĉo, se eĉ post si-

milaj klarigoj mi estus rifuzinta,” rakontis pli poste Benedek dum intima momento.

Li diris al la imperiestro, ke li estas preta oferi al li sian burĝan kaj soldatan honorojn kaj akceptis la komandeccon de la norda armeo. La imperiestro proponis al li marŝalan ordonbastonon — Benedek ne akceptis dirante, ke li devas ĝin meriti sur la batalejo, se li estas ricevonta ĝin.

Rompite li forlasis Vienon. Sen fido al siaj fortoj li staris antaŭ sia tasko, en animo plenan da nigraj antaŭsentoj kaj el malproksimo li aŭdis tondri la veturilon de la Fatalo, kiun li por ĉia prezo volis eviti, kaj pri kiu li nun certege sciis, ke li estos per ĝi frakasita.

Pli poste, jam post la katastrofo, kiam Benedek vivis en Graz la maldolĉan vivon de malbenata kaj mokata homo, li ordigis unufoje siajn paperojn kaj trovis leteron de Albrecht, per kiu la marŝalo lin estis invitinta al interparolo. Estis jena interparolo en marto, kiu koncernis la komandon en Bohemujo... ”Kaj mi azeno iris tien, tio estis la komenco de mia malfeliĉo,” li tiam alskribis sur tiun leteron.

Ankoraŭ unu rimedon li ekprenis en sia malbona situacio: li postulis, ke oni donu al li kiel komandanton de ĉefa stabo la eminentan teoriiston kaj strategiiston John, kiu estis servanta sub li ĝis tiam en Italujo. Sed ĝuste tiun ili ne donis al li dirante, ke estas necese, ke li restu

en Italujo ĉe la arĥiduko Albrecht kaj anstataŭ tiu oni sendis al li konsilanton de Albrecht Krismaniĉon kaj aldonis Heniksteinon. Krismaniĉ sciis meti en bonegan stilon siajn raportojn kaj planojn — liaj konaĵoj estis bazitaj sur la militiroj de Fridrich II., la taktiko kaj strategio de la napoleonaj militoj ankoraŭ ne ekzistis por li; Henikstein estis homo tre sprita, kiu sciis ekvidi la malfortecojn de homo granda kaj malgranda kaj moki pri ili. Jam en la pasintaj jaroj li estis amiko de Benedek kaj estis tial sendita sur batalejon, por ke li anstataŭu lin, se ia malfeliĉo okazus al la kuraĝega komandanto. Ĉar en bona memoro konserviĝis la kuraĝaj atakoj de Benedek kun sabro en mano kaj en fronto de la pasiigita soldataro...

Sed la submarŝalo ne plu estis la heroo el la ardantaj tagoj sub la itala ĉielo. Li estis jam sesdekdujara, la sango ne plu cirkulis tiel rapide en liaj vejnoj kaj sur batalejon, kien oni lin sendis, li iris rompita kaj pereigite kiel rezignaciinta bruto en buĉejon.

Antaŭ ol la milito komenciĝis, li ankoraŭ iris al Verona. Ĉi tie li lasis al si de junega subkapitano Hold klariĝi la geografion de Germanujo.

En majo li foriris al sia armeo en Olomouc. Li inspektis la soldatojn, penis akiri ilian konfidon, provis inspiri al ili esperon per armeaj ordonoj — — — dume li skribis al sia edzino: "Se mi revenos al Vi kiel vipita armees-

tro, havu kompaton por mi kaj lasu min porti mian malfeliĉon silente, kiel decas por viro.”

La deknaŭan de junio Benedek donis ordonon de marŝo en Bohemujon. La Prusoj rapidegis en tri armeoj trans la limojn kaj Moltke fiksitis la 29-an de junio kiel tagon de ilia kuniĝo. Kiel fajrero el estingiĝinta fajro eksaltis la espero en Benedek; la maljuna soldata praktikulo vidis, ke eble oni do povos akiri sukceson, ke eble oni povos detrui la dividitan malamikon parton post parto kaj donis ordonon por marŝi kontraŭ la armeon de Fridrich Karl, kiu staris apud Jizera.

”Mi esperas, ke mi tamen venkos ilin,” diris Benedek al sia stabo. Li flaris pulvon, kaj la eĥo de liaj junaj jaroj evidente aŭdiĝis en lia animo ...

Sed Krismaniĉ opiniis, ke la ĉefa principo de la milito estas havi siajn fortojn kune, ke do estas necese atendi en Josefov, ĝis estos almarŝintaj ankoraŭ la ceteraj aŭstriaĵaj taĉmentegoj — kaj Benedek, kiu havis pian respekton por ĉio, kio nur odoris doktrine, cedis. Jen estis la plej granda eraro de la tuta militiro. Nesufiĉaj korpusoj, lokumitaj kontraŭ la prusaj armeoj penetrantaj en Bohemujon, sub komando de nekapablaj kaj neobeemaj estroj, estis venkataj en ĉiuj flankoj. La Saksoj kaj la malfeliĉega Clam-Gallas — post batalo apud Magenta oni donis al li komandantecon en Bohemujo — estis venkitaj de princo Fridrich Karl, Rammington venkis Steinme-

tz kaj la arĥiduko Leopold, kiu komencis la batalon malgraŭ la klara malpermeso de la komandanto, perdis apud la rivero Upa en kelkaj horoj 5000 homojn. Clam-Gallas estis tuj vokita al Vieno kaj al arĥiduko Leopold oni donis subitan forpermeson "pro malsano". Kiel estro de la ĉefa stabo estis nomita Baumgartner.

Kaj la kompatinda supera komandanto vidis, ke li estas venkita ne estinte en batalo. Li donis ordonon retiriĝi al Kralové Hradec (Königgrätz).

La imperiestro sendis sian intimulon, la subkolonelon Beck, al la armeo. Kaj post konsiliĝo kun li Benedek telegrafis al la imperiestro petante, ke li kontraktu pacon por ĉia prezo, ke la katastrofo estas neevitebla.

Venis respondo: "Pacon kontrakti neeble. Se retiriĝo estas necesa, oni retiriĝu. Ĉu oni jam bataladis?"

Ĉi tiun demandon Benedek rigardis kiel indirektan ordonon. Li ne retiriĝis. Li komencigis la batalon. Matene li skribis al sia edzino: "Vi, mia imperiestro kaj Aŭstrio estos miaj pensoj. Mi estas kvieta kaj preta; kiam la kanonoj ektondros, mi spiros libere."

La batalo komenciĝis. Elbo en la dorso kaj Prusoj en duonrondo ĉirkaŭe — sed ankoraŭ unufoje ekridetis la trompema Feliĉo la maljunan soldaton: dum la tuta antaŭtagmezo la aŭstriaĵoj ŝancoj estis bonaj. La Prusoj kun sopiro atendis la alvenon de ilia kronprinco ... La prin-

co almarŝis sur la batalejon je la dua horo. La katastrofo estis jam ĉi tie.

La aŭstria infanterio forkuradis. La artilerio kaj kavalerio ŝirmis ĝian retiriĝon. Kaj Benedek la lastan fojon tondris sur la batalejo de pozicio en pozicion tra pluvo da kugloj kaj grenadoj, ordonante, malbenante, petante ...

Vespere je la 10-a horo li telegrafis al la imperiestro el Holic, ke la antaŭvidita kaj anoncita katastrofo okazis kaj ke la venkita armeo retiriĝas al Olomouc.

Kaj la 11-an de julio oni komunikis al li, ke arĥiduko Albrecht prenis sur sin la komandon de armeo ...

Arĥiduko Albrecht, venkinto apud Custozza. Kun helpo de John li venkis la Italojn, la imperiestro cedis la Venecian provincon al Napoleon III., kiu ĝin donis al Italujo kaj la triumfanta armeo revenis el la sudo al la malgaja nordo. Arĥiduko Albrecht donis ordonon, ke la venkita armeo retiriĝu al Vieno.

Kaj de la grafo Creneville, imperiestra adjutanto, Benedek ricevis la sciigon, ke li devas prezenti sin en Wiener Neustadt al ekspertiza komisiono kaj pravigi sin el malfeliĉaj faroj kaj nesufiĉa servmaniero per unu vorto: prezenti sin antaŭ militista juĝistaro.

V.

Antaŭ ol Benedek akceptis la komandon de la nor-
a
armeo, li kondiĉis, ke al neniuj, krom la imperiestro,
li estos respondeca pro la direktado de la milito, kia ajn
estu ĝia rezulto. Tion oni al li certe promesis. Sed jen, li
estis vokita antaŭ esploran komisionon, kiu stilformis
serion da demandoj koncernantaj la tutan direktadon de
la milito kaj precipe la batalon apud Kralové Hradec. Ti-
ujn demandojn estis dissendinta en speciala cirkulero
arĥiduko Albrecht ankaŭ al ĉiuj subkomandantoj de Be-
nedek por kritiki. La vivega edzino de la submarŝalo fu-
rizis kaj volis, ke lia edzo parolu, ke li ĉion diru, ke li
montru la dokumentojn. Sed la maljuna soldato fidis al
la imperiestra promeso kaj kredis, ke lia soldata honoro
estos al li konservita, okazu kio ajn. Obeeme li iris antaŭ
la esploran komisionon konsistantan el kelkaj treege

maljunaj kaj tute sensignifaj generaloj, kunmetinte brakojn sur brusto staris antaŭ ili, respondis per frazoj kiel eble plej mallongaj, nur al demandoj plej necesaj kaj prenis sur sin la respondecon pri la tuta militiro. Sur sin nur. Ĉar ankaŭ Henikstein, Krismaniĉ kaj Clam-Gallas staris antaŭ la sama komisiono.

Clam-Gallas, grafo kaj edzo de unu el la unuaj belulinoj en la monarĥa restadejo, kiu devenis el la familio de Dietrichstein, estis trovita de la komisiono tute senkulpa, propramana letero de la imperiestro dankis lin pro la fidela servado kaj la generalo revenis al aktiva servado en eminentan oficon.

Henikstein, Krismaniĉ kaj Benedek estis trovitaj kulpaj, la militista juĝa senato pravigis la decidon, restis nur eldiri kondamnon — sed tio ne okazis; laŭ la imperiestra ordono la plua procedo estis ĉesigita.

Ankaŭ la arĥiduko Leopold resaniĝis kaj sen iu malhelpo reprenis la komandon super sia estinta armea korpuso.

Benedek foriris al Pensionopolon de la aŭstriaĵ soldatoj, al Graz. En seka stilo oni sciigis al li, ke li estas eksigita en pension. Kvardekkvar jarojn li estis servinta. Li foriris tien kun la tuta pezo de sia malfeliĉo, sed nerompite, lia soldata honoro estis ja en zorgemaj manoj kaj li kredis, ke venos tago, kiam ĉio estos klara. Unu afero doloris lin: ke la imperiestro lin ankoraŭ ne alvokis por

postuli de li klarigon de pasintaj malbonaj aferoj. Ĉar li estis respondeca nur al li.

Malordoj de multaj jardekoj, malseriozeco, malzorgeco, putriĝanta sistemo kaj ĉiuflanka kulpoplena administrado kaŭzis la rezulton de tiu milito — li portis la respondecon pro fremdaj kulpoj kaj estas nature, ke li deziris sin liberigi de ĝi. Kiel en malliberejo li atendis en Graz la vorton, kiu estis elkondukonta lin foren. Dume flugadis al lia orelo aliaj vortoj. Moltke, granda silentanto kaj lia triumfanta kontraŭulo, ekparolis. Oni demandis lin pri Benedek, kaj tiu seka matematikisto de mortigado diris: "Venkita armeestro! Se laiko havus nur iom da ideo, kio kaŝas sin sub tiuj vortoj! Vespere post la batalo apud Králové Hradec en la aŭstria ĉefkvartalo! Se oni tion imagas! Kaj tiel meritplena, kuraĝa kaj prudenta generalo kiel Benedek!"

Fine okazis io.

La 19-an de novembro alveturis subite al Graz arĥiduko Albrecht. Kortuŝa estis la renkonto de ambaŭ malnovaj amikoj, du armeestroj, la feliĉa kaj la malfeliĉa el du militiroj de tiu jaro. Kaj la feliĉa postulis ankoraŭ unu oferon. Ke Benedek silentu pri ĉio, kio okazis inter li kaj la monarĥo antaŭ la milito, ke li ne diru eĉ vorton el tio, kio estis traktata inter ili, ambaŭ armeestroj, ke li neniam donu ian klarigon, pravigon, malkaŝon nek skribe nek buŝe — kaj Benedek promesis silenti ne nur per sia

honora sed ankaŭ subskribita vorto kaj per dokumento datumita en la sama tago, kiu poste estis almetita al la sekretaj skribaĵoj pri la milito en 1866. La arĥiduko forveturis kaj ambaŭ amikoj estas vidintaj sin la lastan fojon en sia vivo.

Kiam mortis la generalo John, estro de la ĉefa stabo el la batalo apud Custoza 1866, arĥiduko Albrecht elpatis la tutan korespondon kaj ĉiujn skribajn registrojn de la mortinto, kaj tiel okazis, ke la familio ne ricevis eĉ la privatajn leterojn. La marŝalo, kiu skrupule zorgis, ke lia bildo en la historio estu plej brilanta, evidente timis, ke iam povus aperi diversaj cirkonstancoj kaj ke li minimume devus partigi la gloron de la triumfo kun iu alia. Similan pentradon li preferis prudente malebligi, dum tempo estis.

Certe tre diferencaj pensoj de ĉi tiu kondukis lin en Graz. La malfeliĉa Benedek povis partigi nur sian malfeliĉon, nur la respondecon — nenion alian.

Kaj tiu lia malfeliĉo devis ankoraŭ poste atingi plej altan gradon. La lasta frapo estis ankoraŭ venonta.

Benedek do bruligis post la 19-a de novembro ĉiujn notojn pri la milito 1866. Kaj ankaŭ certan dokumenton, kiu povis esti ŝildo de lia soldata honoro.

Subite la okan de decembro de la sama jaro la gazeto *Wiener Zeitung* publikis tre longan artikolon, kie el aŭtoritata partio kaj antaŭ la tuta mondo Benedek estis

montrita kiel kulpanto de la malfeliĉa rezulto de la tuta militiro. "Henikstein kaj Krismaniĉ faris ĉion, kion ili povis, sed la ĉefa komandanto meritas punon pro ĉio, kio okazis. Perdo de konfido de lia plej alta imperiestra sinjoro, detruo de lia soldata reputacio ĉe samtempuloj kaj en la estonteco, ekkono de la senfina malfeliĉo kiu sub lia komando trafis la armeon kaj la tutan monarĥion, devas cetere por viro tiel honorema kaj fiera, kiel Benedek ĉiam aperis, esti puno pli grava ol tiu, kiu lin povus trafi en plua juĝeja procedo." En simila tono la tuta artikolo daŭriĝas.

Kaj post ĉi tiu ekfrapo la ĵurnaloj de la tuta monarĥio komencis. Satiro kaj humoro per vorto kaj bildo subtenis la aferon. Benedek en momento fariĝis unu el la plej malsaĝaj, mokindaj kaj malseriozaj figuroj de la tuta monarĥio. Al la strata amaso, kiu post la milito en Vieno kriis al la imperiestra kaleŝego: *Abdanken!* (Abdiki!) oni devis ĵeti viktimon. Kaj ju pli glora ĝi estis, des pli efika ĝi devis esti. La amaso ĵetis sin sur ĝin, disŝiradis ĝin, kriegadis pro la plezuro posedi ĝin kaj ĉesis pensi pluen. Ĝi estis kontenta.

"Perdo de konfido de lia plej alta imperiestra sinjoro," jen kio estis la ĉefa. Tiu frapo trafis. "Mi enterigis la reston de miaj soldataj iluzioj kaj de mia soldata poezio en ĉi tiu jaro," li skribas post ioma tempo al princo Thurn-Taxis, kiu volis lin viziti. Benedek petas lin ne veni al li.

Kiaj povis esti la tagoj, kiaj la noktoj de ĉi tiu estinte fiera soldato! De ĉi tiu servisto de sia sinjoro, unu el plej fide-laj, kiujn ĝenerale la historio konas.

Venis al li la historiisto Vivenot kaj petis de li kelkajn raportojn el la malfeliĉa milito, per kiuj li povus sin pra-vigi — Benedek rifuzis. La edzino insistis, ke li parolu, sed sen sukceso. ”Tio utilis nek al la imperiestro, nek al armeo. La venkita armeestro devas porti sian mal-feliĉon.”

Neniam tiu viro estis pli granda ol en ĉi tiu sufero.

Nur siajn amikojn Albrecht kaj John li ne povis par-doni. Ili ambaŭ estis iniciantoj kaj redaktintoj de la arti-kolo en *Wiener Zeitung* el la 8-a decembro. John lasis sin ekskuzi ĉe li, skribis, ke li ne partoprenis en la arti-kolo, li alveturis al Graz kaj petis insistege interparola-don, sed la ĉagrenita soldato ne enlasis lin kaj vidi lin ne volis.

Kaj ne nur li mem silentis, eĉ al la aliaj li ordonis si-lenti. Lia intima amiko Müller, lia adjutanto el jaro 1866, ĉeestis, kiam Benedek bruligadis siajn paperojn. Müller konis ilin kaj sciis pri ĉio — post la morto de Benedek li diris, ke li devis konservi almenaŭ unu dokumenton. Ĉar Benedek bruligis eĉ tion, kio estis skribita per la propra mano de lia plej alta soldata estro. Tiu Müller ankaŭ post morto de Benedek redonis al marŝalo Albrecht la sabron de arĥiduko Karlo. Kiam la marŝalo volis ĝin lasi

al li memore, li modeste rifuzis kun vortoj, ke "tiu sabro neniam plu povas esti portata de soldato pli brava ol Benedek estis." Kaj tiu Müller ankaŭ silentis kiel tomo — cetere la arĥiduko Albrecht alvokis lin al sia servo kaj gardis lin serion da jaroj.

Post iu tempo revenis en la animon de Benedek ia malvarma kvieto. Li eliris promeni, rekomencis legi ĵurnalojn, iris ĉasi, iafoje haltigis iun konatan oficiron kaj komencis interparolon kun li.

Oni eĉ atingis ian alproksimiĝon kun la arĥiduko Albrecht. La arĥiduko nome faris de tempo al tempo paŝon. La servisto de Benedek ŝtelis al sia mastro soldatajn ordenojn kaj malaperis. Albrecht aŭdinte pri tio sendis al li la siajn. Benedek dankis strikte soldate. Poste arĥiduko verkis broŝureton "Pri respondeco en milito", esprimis sin tie laŭde pri Benedek kaj sendigis ĝin al li. Benedek ree dankis. En la jaro 1872 post fino de la imperiestraj manovroj en Galicio la arĥiduko venis en urbon Gdow, ekmemoris tie pri la unua heroa ago de Benedek kaj skribis la li koran leteron. Sed en fino li almetis: "Mi malpermesas al Vi respondi..." Tial Benedek ne respondis. Gdow — ĝi estis loko, kie Benedek kiel juna subkolonelo en la jaro 1846 subpremis la revolucion en okcidenta Galicio kun areto da soldatoj.

Estas evidente, ke la trankvilo de silentanta soldato

estis nur glacia ŝelo por la ekstera mondo — interne verŝajne estis alie...

En la jaro 1873 la imperiestrido Rudolf, tiam dek kvinjara, venis al Graz. Li estis en akompano de sia instruisto generalo Latour kaj devis viziti Benedekon — laŭ ordono de sia imperiestra patro. Eble tio estis la unua paŝo al iu favora komunkiĝo, eble — kiu scias?... Benedek ne estis hejme, kaj la princo skribis al li tre agrablan leteron. Kiam la maljuna soldato ĝin ricevis, li diris malgaje: "Estas malfrue!" Poste lia malnova fiero vekigis kaj li ekdiris: "Tio estas malmulte!" Li ne anoncis sin al aŭdienco, sed skribis al generalo Latour, petante, ke li esprimu lian dankon. Latour postulis, ke li danku direkte la princon. Ankaŭ tio estis plenumita. Kaj en nova letero al Latour li skribas: "Fine mi estas interne finita, mi ne volas esti ĝenata en mia trankvilo."

Nur unu aferon li atendis: ke la imperiestro lin alvokos al si kaj ke komenciĝos la grava interparolo, per kiu nur estos finitaj la kontoj de pasinteco — sed tio ne okazis.

Li mortis pro kola kancero la 27-an de aprilo 1881. Laŭ sia deziro li estis enterigita en simpla burĝa vestaĵo, li, soldato laŭ korpo kaj animo. Lia testamento montras, ke li forlasis la mondon ne repaciĝinte kun sia estinta amiko marŝalo Albrecht.

Lia edzino Julia, kunsuferantino en lia silentado, zor-

gis, ke almenaŭ la memoro de ŝia edzo restu senmakula. Ŝi donis ĉiujn restintajn paperojn al la aŭstria historiisto H. Friedjung, kiu eldonis ilin en dika volumo kun detala komentario kiel "Restintaj paperoj de Benedek."

La generalo nome havis en sia edzino ankaŭ sian plej fidelan amikon. Al ŝi li skribis el ĉiuj militiroj, antaŭ batalo, post batalo, li skribis al ŝi pri ĉio, kio okazis, kion li pensis, sentis, kaj esprimoj de amo alternas kun efektivaj soldatoj bultenoj — kaj tiel almenaŭ parte estis eble, ke la edzino povis paroli, kie la edzo silentis. Tuta vivo estas en tiuj leteroj: komence grandioza, ĝojeganta, feliĉa kaj poste muta tragedio de fidela servisto de sia ĉefo. La ŝtata argumento kaj la muĝado de la stratamaso bezonis viktimon — la leteroj montras, kia tiu viktimo estis kiel homo. Kaj samtempe, kia estis la ŝtata argumento.

www.omnibus.se/inko

ISBN 91-7303-160-7